

TOWARZYSTWO ZIEMI GŁOGOWSKIEJ

Encyklopedia

Ziemi

Głogowskiej

Zeszyt

51/52

Głogów 2000

Komitet redakcyjny:

Antoni Bok, Michał Cimek, Jerzy Dymytryszyn (sekretarz redakcji), Zenon Hendel, Jerzy Sadowski (redaktor naczelny)

Konsultaci:

Henryk Ciejka – kartografia

Sławomir Krawczyk – architektura

Marek Robert Górniak – historia Kościoła

Władysław Paździoch - literatura

Autorzy haseł zamieszczonych w zeszytie 51/52:

Antoni Bok

Wojciech Borecki

Michał Cimek

Jerzy Dymytryszyn

Marek Robert Górniak

Sławomir Krawczyk

Paweł Łachowski

Artur Pacyga

Rafael Rokaszewicz

Henryka Rudowicz

Druk i oprawa: Druk-Ar s.c., ul. Mechaniczna 30,
tel. (076) 834-19-88

ISBN 83-911191-1-8

Ebook na podstawie oryginalnego wydania broszurowego wykonał:

Albin Tomalak

mailto: albin.tomalak@neostrada.pl

Bractwo strzeleckie

Bractwa strzeleckie były w średniowieczu istotnym elementem obrony miast, formacją „pogotowia wojennego mieszczaństwa”. Ich członkami byli najczęściej rzemieślnicy i kupcy.

Głogowskie bractwo powstało przypuszczalnie w 1513 r.. Od tego roku bowiem, zaczyna się wykaz królów strzeleckich zawodów w strzelaniu z kuszy. Później zaczęto używać broni palnej. Przekazy historyczne z 1543 r. wspominają o strzelcach używających w zawodach rusznicy, a w 1549 r. wymieniony jest w kronice królów kurkowych obok króla kusznika, król strzelecki używający rusznicy. Zwycięzca w zawodach bractwa strzeleckiego otrzymywał tytuł króla kurkowego oraz nagrodę w postaci sukni z czerwonego aksamitu, cynowego dzbanka (z czasem pojawił się srebrny puchar „królewski”), rękawic i tuzina półkwartek wina. „Król” poza tym zwolniony był przez cały rok od wszelkich podatków i świadczeń, musiał jednak do kura dodać 2 łuty srebra i wystawić członkom bractwa ucztę. Edykt cesarza Maksymiliana z 1560 r. nakazywał mieszczanom uroczyste strzelanie do tarczy i kura jako konieczne ćwiczenie bronią.

Zawody strzeleckie odbywały się na strzelnicy miejskiej, która w Głogowie znajdowała się na Przedmieściu Brzostowskim, w pobliżu brzegu Odry. Zaznaczona jest na najstarszym znanym planie miasta z początku XVII w., widać tam wysoki słup z przytwierdzonym do szczytu kurem. Dom strzelecki istniał już w 1560 r.. Później wielokrotnie był niszczone przez wojny i pożary i odbudowywany. Zabudowania strzelnicy ze względu na to, że znajdowały się przed obwarowaniami twierdzy, w czasie oblężenia były niszczone przez załogę twierdzy, aby nie stanowiły osłony dla oblegających. Tak było w czasie oblężenia Głogowa w 1740 r. i 1806 r.. O wzniesieniu nowych zabudowań strzelnicy miejskiej mamy wzmianki z 1676 r., oraz z lat 1757, 1814 i 1882. W roku 1925 wzniesiono nową strzelnicę i dom strzelecki. Znajdowało się tam 20 stanowisk strzeleckich do strzelania z odległości 175 m, 8 na 100 m i 20 na 50 m dla broni małokalibrowej i krótkiej. W domu strzeleckim w jego części poświęconej tradycji znajdowały się stare pamiątki bractwa: sztandary, tarcze strzeleckie, stara broń. Początkowo zawody strzeleckie były swego rodzaju

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

sprawdzianem umiejętności mieszczan do obrony w razie zagrożenia wojennego. Z czasem przybrały charakter czysto sportowy.

Zawody odbywały się corocznie. Zaczynały się w trzeci dzień Zielonych Świątek i trwały trzy dni. Wiązały się a hucznym świętowaniem i festynem, który był jedną z najważniejszych corocznych uroczystości w mieście. W pierwszy dzień, w godzinach rannych stary król kurkowy i inni dostojnicy bractwa z delegacją sztandarów szli do ratusza miejskiego gdzie przyjmował ich burmistrz wraz z komendantem miasta. Następnie orszak składający się z korpusu mundurowych i nie mundurowych członków bractwa, na czele z majorem jadącym konno i jego adiutantami oraz królem bractwa i towarzyszącą mu świtą ruszał przez świątecznie przybrane ulice miasta na strzelnicę, gdzie wszystkich witano wystrzałami z moździerza. Później na koszt króla kurkowego i wicekróla odbywało się skromne śniadanie. O godzinie 15 rozpoczynano oficjalne strzelanie na strzelnicy. Zawody otwierał stary król kurkowy i wicekról. Strzelanie do tzw. tarczy królewskiej było zastrzeżone tylko dla członków bractwa. Każdy strzelec mógł oddać tylko jeden strzał z broni dużego kalibru do tarczy królewskiej, ustawionej w odległości 175 m. W trzecim dniu o godzinie 15 następowało zamknięcie zawodów i podsumowanie wyników przez mistrza strzeleckiego (Schützenmeister) i komisję. Na podstawie najlepszych strzałów wyłoniono króla kurkowego, wicekróla i dwóch „rycerzy”. Następnego dnia burmistrz i komendant miasta proklamował zwycięzców. Zawody kończyło huczne świętowanie i wręczenie królowi kurkowemu nagród, w tym pieniężnej. W XVIII w. nagroda dla króla kurkowego sięgała 87 talarów. (Jerzy Dymytryszyn)

Literatura: WH, Ein Schützenfest in Glogau, w: NGA, nr 6/93; J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; Das War Glogau, Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Praca zbiorowa, Hannover 1991.

Dom handlowy Haurwitza

Znajdował się na rogu Preussische Strasse (Grodzka) i Mohrenstrasse (Garncarska), a zajmował niezwykle, jak na owe czasy, duży budynek, gustownie wykończony czerwonym granitem. Całość budowli utrzymana była w dwubarwnej tonacji. Dom handlowy Haurwitza, jako jeden z pierwszych w Niemczech, wyposażono w restaurację, która stała się zarazem miejscem spotkań towarzyskich klientów z Głogowa i okolic. Dom handlowy wybudowany został w XIX wieku przez Ludwiga Haurwitza i nosił tę nazwę do lata 1938 roku. Pierwotnie skrzydło budynku przy ulicy Pruskiej było krótsze. Dopiero na początku lat 20-tych budynek został rozbudowany w taki sposób, iż jego zachodnia strona graniczyła z restauracją „Złoty Lew”. Podczas tej przebudowy wykonano jednolitą fasadę, posiadającą modne wówczas cechy, zaprojektowaną przez szkołę nowoczesnej architektury „Bauhaus” z Dessau. Po przejęciu sąsiednich działek i przebudowie stał się budynkiem modernistycznym, dwubrylowym, pięciokondygnacyjnym, z płaskim dachem. Elewacje zakomponowano w układzie horyzontalnym z pasmowymi gzymsami podokiennymi i nadokiennymi. Od strony obecnej ulicy Garncarskiej fasada posiadała 12 równomiernie rozmieszczonych osi okiennych na poziomie II, III i IV piętra oraz 8 wielkich łukowych okien na poziomie parteru i I piętra. Natomiast po stronie obecnej ulicy Grodzkiej fasada była dwuczęściowa z 6-ma rzędami okien na III, IV i V kondygnacji i 5-ma dużymi oknami na I i II kondygnacji. Odpowiednio, zachodni nieco podwyższony ryzalit posiadał 6 osi i 4 łukowe okna. Całość została zwieńczona płaskim wystającym gzymsem dachowym. Główne wejście znajdujące się w narożniku, miało parterowy podcień w formie pojedynczego kwadratowego filara ozdobionego wielką kamienną kulą. Drugie wejście usytuowane było na końcu ryzalitu. Na ścianach parteru, pomiędzy wszystkimi oknami wzdłuż obu ulic, umiejscowiono przeszklone zewnętrzne witryny wystawowe, w których eksponowano towary, ponadto okna wystawowe posiadały zewnętrzne markizy chroniące przed słońcem i deszczem. W pasie międzyokiennym nad drugim piętrzem zlokalizowano informacyjne napisy firmowe w formie sporych blokowych liter. W 1913 roku zmieniono eklektyczny wystrój elewa-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

cji. Drewniana stolarka parteru i I piętra miała ciekawe bogate podziały wewnętrzne, kontrastujące z prostym układem okien na górnych kondygnacjach, przy czym filary międzyokienne drugiej kondygnacji zdobiły niewielkie pseudogłowice. Podczas przebudowy przyjęto i objęto powierzchnią handlową dwie sąsiednie kamienice przy Preussische Strasse. Obok domu handlowego „Scheier” i późniejszego – z artykułami domowymi – „Tietz” oraz następnego „Kaufhof AG” na ulicy Mälzstrasse (obecnie ul. Słodowa), był to największy tego rodzaju obiekt w Głogowie. Poza „Domami Wrocławskimi” w sektorze domów towarowych nie było nic porównywalnego na całym Śląsku. W czternastu oknach wystawowych parteru oraz dodatkowo położonych miejscach ekspozycji, a także 18-tu oknach wystawowych I piętra i 2-ch dodatkowych witrynach, pokazywano pełną ofertę sprzedaży. Na trzech poziomach handlowych (parter i dwa piętra) przy 13-tu stoiskach tekstylnych prezentowano różnorodne towary dla kobiet, mężczyzn i dzieci, od dywanów do drobiazgów oraz kompletnych wyprawek ślubnych. Stoisko z wytwornymi futrami podkreślało wysoki poziom sklepu. Jednocześnie do dyspozycji klientów była winda wraz z obsługą. Ostatnie piętro zostało przeznaczone na atelier, miejsce wystaw i ofert. W czasach największej świetności znajdował się tam wytworny salon (zamknięty później z powodu zbyt wysokich kosztów utrzymania), którego wyposażenie w stylu Art-Deco było absolutnym punktem szczytowym domu Haurwitz. Personel zatrudniony przez firmę Haurwitz składał się wyłącznie z fachowo wykwalifikowanych pracowników, których liczba wahała się od 105 do 110 osób. W sekcji modnych strojów „Extra” spotykała się głogowska elita, gdzie niekiedy dochodziło do dużych pokazów. Zatrudniano asystentów mających praktykę przy dekoracjach okien wystawowych, którym czas nauki dawał solidne podstawy na przyszłość. Paweł Haurwitz (szef domu) oraz jego wspólnik i szwagier Sally Licht, (który prowadził firmę) byli Żydami, jak też większa część zatrudnionych tam osób na różnych stanowiskach. Pawła Hautwitza najczęściej spotkać było można na parterze, natomiast Sally Licht był rzadko spotykany w domu towarowym. Rezydował w swoim biurze na 1-szym piętrze, przez ścianę z Pawłem Haurwitzem. Obaj szefowie znali większość personelu osobiście i zwracali się do nich po imieniu. 1-go lipca 1938 roku dom, który do tej pory należał do obu panów, został przekazany

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

przemysłowcowi o nazwisku Richard Hähnel. Przekształcenie przeszło prawie bez rozgłosu i od tej pory firma nazywała się „Dom Tekstylny Richard Hähnel”. W chwili obecnej budowla nie istnieje. (Sławomir Krawczyk)

Literatura: „Neuer Glogauer Anzeiger”, Nr 11, 1998.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Górkowo

Wieś, od roku 1984 osiedle wiejskie w granicach miasta Głogowa, odległe od centrum o 3,4 km. Położone jest w południowo-zachodniej części miasta, u podnóża Wzgórza Górkowskiego, (169 m n.p.m., przed wojną Wzgórze Bismarcka).

Pochodzenie nazwy jest jednoznacznie słowiańskie. Już w 1154 r. wzmiankowana jest ona w dokumencie dotyczącym kasztelanii głogowskiej, jako Gorkau. W 1345 r. występuje nazwa Gorka. Późniejsza forma Gorkau funkcjonowała aż do 1937 r. Najpóźniej od początków XIII w. do sekularyzacji w 1810 r., wieś należała do uposażenia prepozytów i kanoników głogowskiej kolegiaty (tłumaczy to przewagę wyznania katolickiego wśród mieszkańców w całym tym okresie).

Położenie naturalne wsi odegrało w historii istotną rolę, w przeważającym stopniu hamującą jednak jej rozwój. Powodem było bezpośrednie sąsiedztwo wzgórza, w czasach wojen wykorzystywanego z reguły jako strategiczne miejsce w operacjach przeciwko twierdzy głogowskiej. Ujawniło się to już w czasach wojny trzydziestoletniej, która doprowadziła Górkowo do ruiny, a mieszkańców zmuszała do szukania schronienia w pobliskiej Rzeczypospolitej. Mimo odbudowy, wioska nie wykazywała następnie znamion rozwoju. W 1790 r. liczyła „12 dymów” i zamieszkiwały ją 54 osoby, wśród których przeważało chłopstwo służebne. Odnotowany jest karczmarz i dwa wiatraki. Rozpoczęta w grudniu 1806 r. i trwająca przeszło 7 lat okupacja napoleońska ponownie spowodowała upadek wioski. Szczególnie trudny był rok 1813. Jesienią tego roku na Wzgórzu Górkowskim okopały się siły pruskie, 10 listopada miała miejsce krwawa bitwa między nimi i częścią francuskiej załogi twierdzy głogowskiej.

W XIX wieku Górkowo, pobliskie Szczyglice, a zwłaszcza Wzgórze Górkowskie, stały się dla głogowian ulubionym celem rodzinnych wycieczek niedzielnych. Jako atrakcję traktowano też kilkusetletnią lipę, pod którą, według ustnej tradycji, w 1642 r. odbył odprawę przed atakiem na Głogów szwedzki generał Torsteson. Ruch wycieczkowy miał odtąd wpływ na materialne położenie mieszkańców tej okolicy. W XX wieku ograniczał się on jednak bardziej do

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

samego wzgórza, na którym wybudowano wieżę poświęconą Bismarckowi (1906) i restaurację.

W sąsiedztwie Górkowa, obok drogi do Głogowa, znajdowały się co najmniej od drugiej połowy XVII wieku ujęcia wody pitnej dla miasta. Zostały one w 1882 r. przebudowane, a na początku XX wieku teren strefy włączony został w obręb miasta. Wspomniana droga, prowadząca z Głogowa do Kwielic (Gurkauer Chaussee – Szosa Górkowska) została w 1894 r. w całości wybrukowana. W 1874 r. garnizon głogowski nabył w Górkowie tereny z przeznaczeniem na poligon strzelecki. W roku 1899 wzniesiono tam magazyn na amunicję. Po I wojnie światowej część terenu wydzierżawił gminny związek strzelecki skupiający Górkowo, Szczyglice i Turów.

Przed I wojną światową w Górkowie mieszkały 72 osoby. Jedynym podmiotem o istotnym znaczeniu gospodarczym był folwark. Po utworzeniu w 1937 r. nowej gminy Bismarckhöhe (wcześniejsze Szczyglice), Górkowo funkcjonowało jako część Szczyglic pod nazwą Bismarckhöhe-Nord. Całą gminę zamieszkiwało 205 osób (1944).

8 lutego 1945 r. Wzgórze Górkowskie zajęte zostało przez wojska radzieckie. Z umieszczonych tam stanowisk artyleryjskich prowadzony był ostrzał miasta, mający decydujące znaczenie w pierwszej fazie oblężenia. W samym Górkowie działania wojenne nie spowodowały istotnych szkód. Po wojnie Górkowo (wówczas wioska otrzymała to brzmienie nazwy) szybko zostało ponownie zasiedlone i stało się wsią sołecką w ramach gminy Żarków (krótki epizod) i Ruszowice. W Górkowie nastąpiło – w zmienionych formacjach – utrzymanie względnie częściowe odtworzenie tradycyjnych funkcji strukturalnych: folwarku – jako spółdzielni rolniczej (Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Górkowo” - założona w 1952 r., obecnie Spółdzielnia Produkcji Rolnej „Górkowo), poligonu, strefy ochrony sanitarnej ujęcia wody.

Kolejne zmiany administracyjne i nazewnictwa: od 1955 – gromada Nosocice (od wtedy [?] Górka Głogowska), 1965 – gromada Krzepów, 1974 – gmina Głogów, 1984 – miasto Głogów (osiedle Górkowo). Utworzenie w roku 1979 na zboczach Wzgórza Górkowskiego naturalnego toru motocrossowego o wysokich walorach i odbywające się tam odtąd zawody (od kilku lat również w randze euro-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

pejskiej), przydało temu miejscu nowy i ważny akcent. Wykupienie terenu wzgórze przez gminę miejską Głogów w 1997 r., stwarza nowe perspektywy jego rozwoju. Opracowany jest projekt utworzenia tam całorocznego ośrodka rekreacyjno-sportowego. (Antoni Bok)

Literatura: Julius Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; Das War Glogau – Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Glogauer Heimatbund e.V., Hannover 1991; Gustaw Fritz , Denkwürdigkeiten, Erzählungen und Sagen von Groß-Glogau und Umgegend, Glogau 1861; Walenty Nawrocki, Zmiany administracyjne powiatu głogowskiego w Polsce Ludowej, 1968, maszynopis, kopia ze zbiorów Towarzystwa Ziemi Głogowskiej; O. Sirot, Gurkau, Unsere Schlesische Heimat, 10/1926.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Jaroszewski Marian

Urodził się 8 lipca 1912 r. w Warszawie. Ojciec Jan był rymarzem, matka Antonina prowadziła gospodarstwo domowe. W wieku 4 lat wraz z trójką rodzeństwa został osierocony. Trudna sytuacja materialna spowodowała, że w 12 roku życia rozpoczął pracę jako pomocnik piekarski w Jabłonnej koło Warszawy. Po kilku latach został czeladnikiem. Do wojska nie poszedł ze względu na zły stan zdrowia. Natomiast angażował się w zbiórkę darów na rzecz Funduszu Obrony Narodowej.

Po wybuchu wojny czynnie wspomagał ruch oporu, do którego przystąpił w lutym 1941 r.. Po utworzeniu Armii Krajowej (1942 r.) zasilił jego szeregi, biorąc udział w tzw. małej dywersji. Podczas jednej z akcji został ranny. W trakcie okupacji Marian Jaroszewski został mistrzem piekarni gminnej i zarazem kierownikiem technicznym miejscowej piekarni gminnej. W ramach akcji AK pomagał przymusowym przesiedleńcom, docierającym z Wielkopolski w okolice Warszawy. Wtedy poznał Irenę Miś (należącą do AK), z którą wziął ślub 28.02.1944 r.. Z tego związku urodziło się (po wojnie) 4-ro dzieci. Zbrojnie w powstaniu warszawskim (1944 r.) nie wziął udziału. Jego oddział dostarczał przez Wisłę walczącej stolicy zaopatrzenie. Po upadku powstania stracił kontakt z organizacją.

Po przejściu ofensywy zimowej 1945 r., wyjechał z rodziną do Wijewa (pogranicze Wielkopolski). W marcu 1945 r. otrzymał ponemiecką piekarnię w Sławie. W związku z odradzającym się rzemiosłem, 25.08.1946 r. stanął jako starszy cechu (cechmistrz) na czele Cechu Rzemiosł Spożywczych w powiecie głogowskim. Jemu podlegało np. w 1947 r. między innymi 37 piekarzy i 37 młynarzy. 28 czerwca 1950 r. głogowski cech rzemiosł przeszedł z Wrocławskiej do Poznańskiej Izby Rzemieślniczej. Jako komisaryczny starszy cechu w głogowskim, walczył o zachowanie jego samorządności. Nie mogąc temu sprostać po powstaniu w lipcu 1957 r. w Głogowie Cechu Rzemiosł Różnych, 24.11.1957 r. zrezygnował ze stanowiska starszego cechu. W powojennej Sławie zorganizował wraz z Bogdanem Porankiewiczem Ligę Morską oraz straż pożarną. W 1950 r. zmuszono go do oddania piekarni. Aby utrzymać rodzinę, podjął pracę w sławskiej

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Gminnej Spółdzielni „SCh”. Dopiero w 1960 r. ujawnił się jako były żołnierz AK. W 1977 r. przeszedł na emeryturę. Obecnie należy do Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Odznaczony między innymi: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyżem Armii Krajowej za „Akcję Burza”.
(Artur Pacyga)

Literatura: M. Jaroszewski, Wspomnienia, (zarejestrowane przez autora) oraz dokumentacja rodzinna; K. Zawicki. 50 lat rzemiosła głogowskiego, Bibl. EZG, Głogów 1997; K. Zawicki, Rzemiosło po 1945 r., w: EZG, z. 21, Głogów 1994.

Kamienie Pamiątkowe (1)

Z okresu przedwojennego pozostały dwa kamienie upamiętniające nadanie imienia, lub jego zmiany znanym obiektom w Głogowie.

Jeden znajduje się obok boiska sportowego dla młodzików (za stadionem sportowym) powyżej obecnego targowiska. Wysoki na ponad dwa metry kamień granitowy upamiętnia nadanie nazwy placu, na którym znajdowały się obiekty sportowo-rekreacyjne (stadion, korty tenisowe, boiska). Autorem tego obiektu był Miejski Radca Budowlany – architekt Eugen Griesinger. Stadion był uroczystie otwarty 21 sierpnia 1927 roku.

Na frontowej części kamienia jest umieszczony częściowo już nieczytelny napis: „Schenkendorff Platz”, dalej nieczytelne słowo i data 1927. Napis został wykuty ozdobnymi gotyckimi literami. Przedwojenny kompleks sportowy nosił wspomnianą wyżej nazwę. Wcześniej teren należał do wojska. Był to plac ćwiczeń wojskowych (patrz plany Głogowa sprzed 1927 roku).

Drugi kamień znajduje się na skwerku przy małym zakładzie rzemieślniczym na rogu ulicy poczdamskiej i Sybiraków, obok budynku dawnego hotelu miejskiego „Odra”. Kamień ten przypuszczalnie upamiętnia zmianę nazwy hotelu „National” na „Hindenburg”. Hotel wzniesiony u zbiegu ulic Królewskiej i Dworcowej (König-Strasse i Bahnhofstrasse) otwarto w 1908 roku. Właścicielem był znany hotelarz i gastronom Ernst Wolf. Na frontowej części kamienia (czarny granit) znajduje się wykuty, słabo czytelny napis: „Hindenburg Hotel” (?). Zmiany nazwy hotelu dokonano w tym roku za osobistym zezwoleniem marszałka Hindenburga. Tylko jedna trzecia kamienia wystaje ponad ziemię, jego większa część znajduje się pod ziemią. Kamień odkryto podczas robót ziemnych.

Następny kamień pamiątkowy znajduje się na skwerze otoczonym drzewami między ulicami Strzelecką, Nadbrzeżną i Zamkową. Umieszczony jest przy skarpie od strony ulicy Nadbrzeżnej. Dawniej na kamieniu była osadzona tablica odlana z brązu, z napisem: „W 500 rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika jego nauczycielowi Janowi z Głogowa – Społeczeństwo Miasta”. Nad tablicą był umiesz-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

czony symbol Międzynarodowego Roku Kopernikowskiego. Tablica i symbol zostały zerwane i skradzione przez wandalów, prawdopodobnie uległy zniszczeniu.

Wcześniej na tym miejscu znajdował się betonowy obelisk z umieszczoną na szczycie kotwicą (oryginalną z barki rzecznej). Był to symbol pracy pracowników dawnej Głogowskiej Stoczni Rzecznej, przekształconej później na „FAMABE”. W okresie międzywojennym stał w tym miejscu pomnik upamiętniający 47 Pułk Piechoty.

Kolejny kamień jest posadowiony powyżej basenu – sadzawki na Placu Jana z Głogowa, tyłem do ulicy Poczdamskiej. Do wysokiego głazu jest przytwierdzona tablica upamiętniająca bohaterską obronę Głogowa w 1109 r. Odświeżenie tablicy dokonano w 850 rocznicę obrony Głogowa. Wykonana z czarnego marmuru zawiera napis: „W upamiętnieniu bohaterskiej obrony Głogowa w roku 1109 i walk wyzwoleniczych, które doprowadziły do powrotu naszego miasta do Macierzy. Społeczeństwo miasta w sierpniu 1959”.

Kamień został umieszczony na postumencie przedwojennego pomnika Fryderyka II. (Michał Cimek)

Literatura: E. Jakubaszek, Przewodnik – Miejsca Pamięci Narodowej w woj. zielonogórskim, Lubuskie Towarzystwo Kultury 1972; Przewodnik po upamiętnionych miejscach walki i męczeństw, Praca zbiorowa, Warszawa 1988.

Kamienie Pamiątkowe (2)

Kamień z tablicą upamiętniającą odkrywcę polskiej miedzi – Jana Wyżykowskiego, znajduje się przy szczytowej ścianie budynku Zespołu Szkół im. Jana Wyżykowskiego, przy ul. Wita Stwosza. Na dużym kamieniu jest umieszczona płaskorzeźba głowy Jana Wyżykowskiego, a poniżej znajduje się tablica z napisem: „doc. Dr Jan Wyżykowski 31.03.1917 – 29.10.1974 – odkrywca Wielkiej Polskiej Miedzi”. Głaz został wydobyty w kopalni miedzi „Rudna”. Tablicę i płaskorzeźbę wykonali z miedzi uczniowie Wojciech Kaernej i Marian Pacholak w ramach pracy dyplomowej pod kierunkiem mgr inż. Jana Rzepy, w 1980 roku. Całość została odsłonięta w czasie obchodów XV-lecia szkoły w 1985 roku.

Kamień z tablicą upamiętniającą gen. Karola Świerczewskiego znajdował się na terenie dzisiejszego Liceum Ogólnokształcącego nr II przy ulicy Daszyńskiego. Obecnie pozostał jedynie kamień. Na postumencie z polnych kamieni osadzono duży głaz (znaleziony w lesie pod Bądzowem), na którego przedniej części umieszczono popiersie gen. Świerczewskiego i tablicę pamiątkową z inskrypcją: „Gen. /Świerczewskiemu/ 22.02.1887 – 28.03.1947 /Młodzież i Rodzice/ Szkoły Podstawowej Nr 3 / w Głogowie”. Poniżej znajdowała się imitacja okrągłej pieczęci z napisem: „Samorząd Szkolny”, dolną część tablicy opatrzone datą: „Głogów 26.03.1977 r.”. Odlew głowy generała i tablicę szkoła otrzymała od Dolnośląskiego Okręgu Wojskowego, który również wyremontował budynek szkoły. Obecnie popiersie znajduje się w głogowskim muzeum.

Kamień upamiętniający nadanie nazwy Rondu Konstytucji 3 Maja znajduje się obok Miejskiego Ośrodka Kultury przy Placu Konstytucji 3 Maja. Na równo obciętej połowie kamienia jest przytwierdzona tablica z napisem: „W 200 rocznicę obrad Sejmu Czteroletniego i 50-lecie powstania Stronnictwa Demokratycznego. Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Głogowie nadano nazwę Rondo Konstytucji 3 Maja. Maj 1988 rok”. Odsłonięcie kamienia z tablicą pamiątkową nastąpiło w dniu 2 maja 1988 r.. Inicjatorem nadania nazwy był Miejski Komitet Stronnictwa Demokratycznego w Głogowie.

Tablica i kamień upamiętniający powstanie Szkoły Podstawowej w Brzostowie znajduje się przy budynku dawnej biblioteki gminnej, przy ulicy Okrężnej 21. Na ociosanym głazie jest umieszczona tablica z jasnego marmuru z napisem: „W rocznicę powstania /Szkoły Podstawowej/ w Brzostowie/ Komitet Rodzicielski/ 1945 – 1960”. Kamienny cokół składa się z dwóch części i został użyty wtórnie po pomniku z czasów I wojny światowej.

Kamień pamięci poległych żołnierzy radzieckich (obecnie bez tablicy pamiątkowej) znajduje się obok byłego Gminnego Ośrodka Kultury w Brzostowie przy ulicy Okrężnej. Kamień został ustawiony społecznie przez mieszkańców Brzostowa w 1978 r. Na ociosanym kamieniu, uformowanym w prostokątną bryłę znajdowała się tablica z napisem: „Chwała Bohaterom Armii Radzieckiej, którzy zginęli za wolność ziemi głogowskiej w 1945 roku – Cześć ich pamięci”. W tym miejscu pochowanych było 40 żołnierzy radzieckich. W latach pięćdziesiątych ich szczątki ekshumowano i przewieziono na cmentarz wojskowy do Gorzowa.

Kamień z tablicą upamiętniającą ofiary totalitaryzmu znajduje się przy ulicy Obrońców Pokoju obok Banku Zachodniego. Został postawiony na wniosek Radnego Tadeusza Bątoraka i odsłonięty 3 maja 1998 roku. Zbudowany z naturalnego kamienia (bez obróbek) ma na frontowej części przytwierdzoną tablicę miedzianą z napisem: „Ofiarom Totalitaryzmu i Stanu Wojennego w Polsce – Mieszkańcy Głogowa”. Fundatorem kamienia pamiątkowego była Gmina Miejska Głogów. (Michał Cimek)

Literatura: E. Jakubaszek, Przewodnik – Miejsca Pamięci Narodowej w woj. zielonogórskim, Lubuskie Towarzystwo Kultury 1972; Przewodnik po upamiętnionych miejscach walk i męczeństw, Warszawa 1988; J. Serafin, Głogów. Przewodnik po historii miasta utrwalonej w pomnikach i literaturze, w: Bractwo Krzyżowców, PTTK Świdnica, Seria monograficzna, z. 10, 1998.

Kazimierz II

Urodzony między 1449-1451, zmarł w 1528 r., nazywany był Kaźkiem – ksiązę cieszyński i głogowski, starosta generalny i namiestnik Śląska. Był jedynym synem księcia cieszyńskiego Bolesława II i Anny, księżniczki mazowieckiej.

Po wczesnej śmierci ojca (1452) był wychowywany przez matkę Annę i stryja Przemysława II, księcia cieszyńskiego i głogowskiego. Około 1460 roku otrzymał po ojcu część księstwa cieszyńskiego, a w 1471 wraz z innymi książętami śląskimi poparł wybór Władysława II Jagiellończyka na króla Czech. Gdy w 1477 roku zmarł stryj Przemysław odziedziczył całe księstwo cieszyńskie z Cieszynem i Frydkiem. Małżeństwo Kazimierza II z Joanną, córką księcia ziebicko-kłodzkiego Wiktoryna z Podiebradu oraz jego sióstr (Barbary z księciem żagańskim Baltazarem i Zofii z Wiktorynem) zbliżyły go do Czech kaliksyńskich i Piastowiczów Dolnego Śląska, zaś zamążpójście w 1483 roku stryjecznej siostry Jadwigi za Stefana Zapolyę wzmocniło jego pozycję na dworze króla węgierskiego Macieja Korwina.

W 1478 r. Kazimierz II zajął odziedziczoną po stryju Władysławie część księstwa głogowskiego, obejmującą połowę miasta Głogowa (wraz z zamkiem), Bytom Odrzański, Górę z okolicznymi wsiami. Ziem tych domagał się także książę żagański Jan II. Podczas zamieszek na Dolnym Śląsku (5 września tegoż roku) Kazimierz II jako opiekun ciotki Małgorzaty Cyllejskiej (wdowy po Władysławie) wyruszył na czele wojska w kierunku Głogowa. Ponieważ rada miejska była bardziej przyjazna Janowi II, odmówiła mu hołdu. W rezultacie Kazimierz rozwiązał ową radę, a w jej miejsce powołał nową, od której uzyskał hołd na 5 lat. Sytuacja ta powodowała odwet Jana II, w wyniku którego Kazimierz poniósł porażkę w bitwie pod Krosnem Odrzańskim (8 października). W dniu 23 marca 1479 r. na zjeździe książąt śląskich zwołanym w Grodowcu (obecnie gmina Grębocice) próbowano nakłonić Jana II do przekazania zajętej części księstwa głogowskiego królowi węgierskiemu. Nie doszło jednak do porozumienia ale kolejnej konfrontacji Kazimierza II z Janem II pod Górą. W rezultacie Kazimierz utracił Głogów 1 maja 1480 r.. Jako rekom-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

pensatę za zrzeczenie się cieszyńskiej części Głogowa i okolicy, pod wpływem Macieja Korwina, ustalono odszkodowanie pieniężne na rzecz Kazimierza. Strata księstwa głogowskiego wpłynęła na przejście Kazimierza do opozycji.

W 1490 r. Kazimierz z nominacji króla Władysława objął urząd starosty generalnego całego Śląska (potwierdzony na sejmie we Wrocławiu 11 listopada tegoż roku). W imieniu Króla Władysława przejął też księstwo głogowskie (odał je już 20 lutego 1491 roku na mocy układu koszyckiego). Będąc starostą generalnym i namiestnikiem królewskim na Śląsku stał się pierwszoplanową postacią tej prowincji (do 1514 kilkakrotnie sprawował urząd namiestniczy).

Kazimierz II systematycznie powiększał swoje ziemie. W 1493 roku objął Wołów i Oleśnicę, następnie Głogówek, Głogów i księstwo opawskie (w 1515 roku). Po 1504 roku król Władysław przekazał władzę namiestnika Śląska swojemu bratu Zygmuntowi Jagiellończykowi, (który w księstwie głogowskim sprawował rządy od 1499 roku). Gdy Zygmunt zasiadł na polskim tronie Kazimierz ponownie objął dziedzictwo śląskie (namiestnictwo Śląska, starostwo opawskie i Głogów). W 1525 roku Ludwik II Jagiellończyk potwierdził jego namiestnictwo śląskie i dożywotnio Głogów. Przez to Kazimierz II stał się najpotężniejszym księciem Śląska, mającym stałe oparcie na dworach jagiellońskich w Krakowie i Pradze. Kazimierz troszczył się o rozwój i rozbudowę architektoniczną swoich miast (odnowił prawa miejskie Cieszynowi – 1478 r., Bielsku – 1489 r., Skoczowowi – 1504 r. oraz nadał prawa miejskie Strumieniowi – 1492 r.).

Po śmierci Ludwika Jagiellończyka w 1526 roku próbował stworzyć na Śląsku obóz antyhabsburski. Musiał jednak uznać zwierzchność króla Ferdynanda Habsburga. Pod koniec życia zamieszkał w Opawie, gdzie zmarł prawdopodobnie 13 grudnia 1528 roku. Miał dwóch synów Fryderyka i Wacława, którzy zmarli jeszcze za jego życia. Swym spadkobiercą uczynił wnuka Wacława III Adama. (Marek Robert Górniak)

Literatura: F. Kiryk, *Polski Słownik Biograficzny*, Kraków 1966-1967, t. XII, s. 289-292; I. Panic, *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu*, Cieszyn 1988; K. Piotrowicz, *Plany rewindykacji Śląska przez Polskę pod koniec średniowiecza*, Katowice 1936; J. Polak, *Słownik Biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, Pszczyna 1998, s. 114-116; B. Trelińska, *Kancelaria i dokumenty książąt cieszyńskich 1290-1573*, Warszawa 1983.

Kotla

Wieś będąca siedzibą Urzędu Gminy, położona w dolinie Krzyckiego Rowu, w odległości około 12 km na północ od Głogowa. Najwcześniejsze informacje o Kotli pochodzą z XIV wieku. Znalezisko z XIX wieku (kadzielnice z epoki żelaza), a także obiekty odkryte w latach 1932 i 1962, związane z okresem wpływów rzymskich, dowodzą bardzo dawnych tradycji osiedleńczych na tym terenie. Pierwszą pisemną wzmianką o miejscowości Codla oraz o kościele odnajdujemy w dokumencie z 1318 roku. W kolejnych źródłach wieś występuje pod nazwami: Cotla (1366), Kottla (1399), Kuttel (1523), Kotław (1580, 1687/1688), Kotlau (1670), Kuttlau (1791 i 1845).

W XVII wieku wieś Kotla stanowiła własność rodu Müllena. Na początku XVIII w. przeszła w posiadanie rodziny Golz. W 1770 r. wieś wykupił książę Carolth-Beuthen i we władaniu tego rodu Kotla pozostała do 1842 r.. Następnie została odsprzedana braciom Frank-Lindheim. Od nich majątek wykupili 17 czerwca 1863 r. ich dalsi kuzyni. Pod koniec XIX wieku tutejszym majątkiem zarządzała Adela Carstejn, której spadkobiercy posiadali go do 1917 r.. Wtedy to majątek w Kotli przeszedł na własność państwa.

Źródła podają, iż od 1678 r. odbywały się w Kotli rocznie trzy jarmarki koni i bydła. Wiemy też, iż w XVII w. sprawujący w Kotli obowiązek kościelnygo i proboszcza byli Polakami. W 1759 roku wojska rosyjskie zniszczyły wieś, a następnie szereg lat trwały jeszcze przez nią przemarsze różnych wojsk. Liczba ludności w Kotli kształtowała się następująco: 1756 r. – 890 osób, 1845 r. – 1533, 1858 r. – 1675, 1890 r. – 1502, 1910 r. – 1456 i w 1939 r. – 1448.

W latach 1942-1945 we wsi ulokowano 50-osobowy oddział robotczy jeńców radzieckich obozu w Żaganii (Komando Stalag VIII C Sagan). Miejscowość została wyzwolona przez oddziały radzieckie w dniu 4 lutego 1945 r.. Pierwsza grupa polskich osadników, licząca 56 rodzin, przybyła do Kotli 16 maja 1945 r.. Następnego dnia wybrano wójta Stanisława Kazimierskiego, podwójciego Floriana Potrykowskiego i sołtysa Adama Sznigra. W pierwszych dniach września 1945 r. utworzono Szkołę Podstawową w Kotli. Pierwszymi nauczy-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

cielami byli: Władysław Małaszewski, Józef Zapotoczny i Irena Marzkowa.

Wśród zachowanych zabytków architektonicznych w Kotli na uwagę zasługuje zespół pałacowy oraz kościół parafialny. Tutejszy okazały pałac wzniesiono (za czasów Johanna von Müllenau i jego syna Johanna Ferdinanda) w drugiej połowie XVII w., a następnie przekształcono w 1700 r. i znacznie przebudowano w XIX w. i pod koniec 1909 r.. Pałac otoczony został z czterech stron tarasem w konwencji cokołu fortyfikacyjnego wzmocnionego od południa murem oporowym. Jest on obiektem dwukondygnacyjnym, na planie prostokąta, murowanym z cegły, z małym dziedzińcem pośrodku. Jego piwnice nakryte są sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi. W północno-zachodnim narożniku parteru znajduje się salon sklepiony nieckowo, z lunetami i bogatymi stiukami. W kilku innych pomieszczeniach parteru są sklepienia kolebkowo-krzyżowe, a w pozostałych sufity. Natomiast w elewacji północnej zachował się barokowy portal z kartuszem. W pobliżu usytuowane są dwie oficyny pałacowe z pierwszej połowy XIX wieku. Prawdopodobnie w tym samym czasie co pałac, na terenie doń przylegającym od południowej strony założono rozległy ogród, zapewne gospodarczy. Nie jest jednak wykluczone, że w części środkowej był to ogród o charakterze ozdobnym. W połowie XIX w. rodzina Lindheim dokonała modernizacji pałacu w stylu neogotyckim (w miejsce barokowej galerii wzniesiono łącznik o charakterze widokowym). W drugiej połowie XIX wieku środkową część ogrodu systematycznie obsadzano drzewami (kasztanowce, sosna wysmukła, świerki oraz topole białe). Obecnie powierzchnia parku wynosi 4,2 ha. Wśród najliczniej zachowanych gatunków drzew występują kasztanowce białe oraz lipy drobnolistne. Wśród drzew pomnikowych są 4 topole białe oraz kasztanowiec biały, 4 graby pospolite, dąb biały, dąb szypułkowy i lipa drobnolistna. Wśród innych gatunków drzew są: jesion, klony, lipa, platan, robinia akacjowa, sosna czarna oraz wiąz. Kolejnym z zachowanych zabytków w Kotli jest barokowy kościół parafialny p.w. Św. Marcina. (Marek Robert Górniak)

Literatura: H. Ciesielski, H. Wrabec, Katalog zabytkowych ogrodów i parków województwa legnickiego, Legnica 1997, s. 128, 129; M. R. Górniak, Kotla – dzieje podgłogowskich wsi, Tygodnik Głogowski i Polkowicki, 4, 1997, nr 48, s. 13.

Krzepielów – historia miejscowości (1)

Wieś Krzepielów położona jest w południowo-zachodnim krańcu gminy Sława (woj. lubuskie), około 15 km na północ od Głogowa.

Do najcenniejszych zabytkowych obiektów należą: gotycko-renesansowy kościół pomocniczy z początków XVI w., pałac z XVI w. (obecny w formie barokowej), oficyna z 1714 r., spichlerz dworski z XVII w. i dawna szkoła ewangelicka z 1834 roku.

Czasy prehistoryczne w Krzepielowie i okolicach są dotychczas bardzo słabo rozpoznane. Nie prowadzono tu wykopalisk. Wstępnie zlokalizowane obozowiska znane są z badań powierzchniowych. W literaturze niemieckiej są wzmianki o odnalezieniu urny (młodszy okres brązu, 1200–800 r. p.n.e.) w Zaszkuwie i dwóch słowiańskich grobów pomiędzy plebanią a majątkiem.

Nieznany jest czas powstania miejscowości. Pierwszy źródłowy przekaz dotyczący wsi pochodzi z 1295 r.. Wymienia się w dokumencie Crepelow, z którego dostarczono 16 miar zboża dla Kolegiaty głogowskiej. Powtórzono tę nazwę w roku 1300 w starej księdze fundacyjnej diecezji wrocławskiej. Zachowała się też wzmianka z 1305 r. o płaceniu dziesięciny na rzecz biskupstwa między innymi przez wieś Crsepolow. W XIV w. właścicielem ziemskim miejscowości Schepelow był rycerz Nikolaus von Buntense, któremu książę Henryk Głogowski 12.09.1318 r. nadaje 4 włoki ziemi uprawnej we wsi Kwielice w zamian za połowę Krzepielowa. Dnia 27.10.1399 r. wspomniano po raz pierwszy kościół we wsi Czeplaw, ówczesny „plebanus” nazywał się Pietrus Steynschin.

Istnieją dwie próby interpretacji pochodzenia nazwy wsi: od polskiego słowa czapla, co należy przyjąć z zastrzeżeniem gdyż brak jest w najbliższej okolicy jezior gdzie mogły się one gnieździć; oraz od słowa ciepło (ciepłe miejsce). W czasach późniejszych, z powodu zwiększającej się liczby kolonistów niemieckich, ugruntowała się zniemczona nazwa Tscheplau. W czasach hitlerowskich zmieniano w okolicy nazwy pochodzenia słowiańskiego na typowo niemieckie. Krzepielów otrzymał nazwę Langemark. Wprowadzono ją dnia 18.02.1936 roku.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

W XV w. osiadł w Krzepielowie ród von Kreckwitz pochodzący z Wierzchowic. Rozpoczął on budowę murowanego kościoła we wsi. Z tego okresu pochodzi jeden z najstarszych w okolicy dzwon z napisem: „O rex gloriae, veni cum pace – o koen der ern, mit frede. MCCCCLXXXNII” (O królu chwały przybądź z pokojem. 1497). Prawdopodobnie też wtedy powstały piaskowcowe tablice na południowo-zachodnim filarze wieży kościelnej z wyrytymi datami: 1507, 1508, 1509 (na zachodniej ścianie wieży), 1511, 1512, 1513.

Następny właściciel dóbr krzepielowskich (od 1517 r.) hrabia von Schaffgotsch wprowadził, podobnie jak Rechenbergowie w Sławie, religię luterańską na tym terenie. Stało się to w roku 1560 kiedy powołano w Krzepielowie ewangelickiego duchownego Christiana Rissmanna. Kościół przejęli ewangelicy. Niebawem otworzyli oni też szkołę, pierwszym nauczycielem był Georg Schlebitz, który działał tu w okresie 1587-1593.

W roku 1582 właścicielem Krzepielowa zostaje Dawid von Stosch, a od 1605 jego syn Aleksander. W pierwszym dziesięcioleciu wojny trzydziestoletniej powrócił do wsi na krótko ksiądz katolicki (1629-1632), który następnie uciekł przed wojskami szwedzkimi. Po bezpotomnej śmierci Aleksandra von Stosch Krzepielów przejmują jego kuzyni Kasper i Baltazar von Stosch. Z nich wywodzi się ród Schweinitzów. W Szczepowie znajdował się dokument z 9.10.1650 r. zatwierdzenia cesarskiego dóbr lennych Krzepielowa dla Hansa Christoph von Schweinitz.

Po pokoju westfalskim komisja cesarsko-biskupia podróżująca od parafii do parafii, dnia 12.01.1654 r. odebrała ewangelikom klucze od krzepielowskiego kościoła i przekazała je katolikom. Ze względu na zbyt małą liczbę katolików wieś przyłączono do parafii w Kotli. W 1684 r. Krzepielów staje się samodzielną parafią, do której po pewnym czasie, przyłączono wsie Lipinki i Gołę.

Ewangelicy z Krzepielowa, podobnie jak w okolicznych miejscowościach, uczęszczali w tym czasie do tzw. „kościół granicznego” w Drzewcach. Dopiero po zdobyciu Śląska przez Fryderyka II, ewangelicy założyli osobną organizację kościelną. Wtedy w Krzepielowie zezwolono „księdza i mistrza nauczyciela zatrudnić, jak również pobudować dom modlitwy, plebanię i szkołę ewangelicką”. Na pastora powołano w 1742 r. Johana Tschörnera. Gmina ewangelicka zwró-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ciła się z prośbą do właściciela ziemskiego Karola Friedricha hrabiego von Schweinitz o radę w sprawie budowy kościoła, powierzyła mu jednocześnie patronat nad nowym kościołem. Wyzaczył on ze swoich zabudowań stodołę, która za opłatą 100 rententalarów przeznaczono na tymczasowy „dom modlitwy”. (Paweł Łachowski)

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Krzepielów – historia miejscowości (2)

Po śmierci Schweinitza w 1743 r. dziedzictwo po nim objęła, jego siostra, Johanna Urschula, od 1738 r. zamężna z Hansem Ernestem von Posadowsky. Władał on dobrami krzepielowskimi do 1754 r. On też rozpoczął budowę kościoła ewangelickiego we wsi. Następca jego był hrabia Tottleben, który dobra te nabył, przejął na siebie budowę kościoła i ukończył ją. Przed sprzedażą majątku i wyjazdem z Krzepielowa doprowadził do poświęcenia ewangelickiego (1754). W tym też roku dobra nabył baron Adam Melchior von Kottwitz. Nowy właściciel oraz wieś ucierpieli bardzo podczas wojny siedmioletniej. W okresie od września do listopada 1759 r. prawie codziennie dochodziło do rozbojów i rekwizycji dokonywanych przez Rosjan. Chcieli oni też podpalić wieś, ale dzięki interwencji ich dowódcy i poprzedniego właściciela Krzepielowa hrabiego von Tottlebena nie doszło do tego. Panowały wtedy głód i choroby, a umieralność była bardzo wysoka, w 1760 r. zanotowani w Krzepielowie aż 77 zgonów. Podobne zniszczenia i straty odnotowano w 1724 r. kiedy korpus kozaków w liczbie 6.000 – 8.000 ludzi przeciągał przez wieś.

Syn hrabiego von Kottwitz Hans Ernst polecił w 1780 r., drewniany kościół który nie miał ani wież, ani dzwonów, obudować cegłą. W 1782 r. ze swoich funduszy wybudował też murowany budynek szkoły.

Od około 1799 r. dominium krzepielowskie było w posiadaniu hrabiego Emiliusa von Schlabrendorf ze Szczepowa. Jego brat Otto przekazał w 1841 r. bibliotece miejskiej w Głogowie 2.000 rzadkich dzieł z pałacu w Krzepielowie.

Po długich negocjacjach gminy wyznaniowej z władzami kościelnymi oraz z patronem, który sądził, że uda mu się remont starego, wybudowano nowy kościół ewangelicki (obecnie katolicki, parafialny). Poświęcono go bardzo uroczyście dnia 14.07.1904 r..

1.10.1913 r. uruchomiono linię kolejową z Głogowa przez Sławę do Sulechowa, z połączeniem ze Wschową. Jedna ze stacji znajdowała się w Krzepielowie.

Na początku lat trzydziestych wybudowano nową szkołę ewangelicką (obecnie szkoła podstawowa). Stara zbudowana w 1834

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

r. była zbyt mała tak, że lekcje odbywały się nawet w pałacu. W latach II wojny światowej szkoły ewangelicka i katolicką połączono.

30.01.1945 r. wkroczyły do Krzepielowa jednostki III Armii Gwardyjskiej I Frontu Ukraińskiego. Część ludności niemieckiej uciekła przed pojawieniem się Rosjan, reszta została później wysiedlona. Od kwietnia 1945 r. do września 1946 r. odbyła się akcja zasiedlania okolicznych miejscowości przez ludność z poznańskiego, Kresów i wracających z robót w Niemczech. Pierwszym sołtysiem w Krzepielowie był pan Józef Skorupiński. On to przyjmował w czerwcu 1945 r. na stacji kolejowej transport 84 rodzin ze wschodu.

W latach powojennych zorganizowano spółdzielnię produkcyjną „Przyszłość”. 30.07.1952 r. powstało Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Nowy Byt”. Prezesem został Franciszek Rzempała. 28.01.1957 r. uruchomiono Kółko Rolnicze, którego celem była pomoc miejscowym rolnikom w pracach polowych. W 1965 r. w dawnych przydworskich budynkach gospodarczych uruchomiono Mieszalnię Pasz Treściwych. W 1969 r. na północ od wsi Kółko Rolnicze wybudowało swoją bazę z garażami i warsztatem. W 1975 r. wchodzi ono w skład SKR Sława.

W lipcu 1945 r. uruchomiono polską szkołę w Krzepielowie. Pierwszymi nauczycielami i organizatorami było rodzeństwo Drodów Emilia i Józef. W latach 1966-1968 dzięki społecznej pracy mieszkańców wsi wybudowano dodatkowy pawilon szkolny, rozwiązujący problemy zbytniej szczupłości przedwojennej szkoły.

Do dziś dumą mieszkańców wsi jest powstały w 1946 r. Zespół Pieśni i Tańca zorganizowany i prowadzony przez Michała Krechowca. Wielokrotnie zespół był nagradzany w kraju i za granicą. (Paweł Łachowski)

Literatura: Bier, Zur Geschichte der Pfarrei Tschepplau, Kreis Glogau. Ein Bild aus der niederschlesischen Diaspora, w; Schlesisches Bonifatiusvereins-Blatt, str. 69-72 i 99-103, Breslau 1927; Siegbert John, Tschepplau (Langemark), w; Neuer Glogauer Anzeiger, nr 3 – 11/83, Hannover; Adam Królak, Krzepielów. Szkic monograficzny (maszynopis), Głogów 1979; Krystyna Rosińska, Krzepielów w dziejach (praca magisterska – maszynopis), WSP Zielona Góra 1979; Die Grundherren von Tschepplau, w: Unsere Schlesische Heimat, nr 4, s. 14-16, Glogau 1924.

Kurów Mały

Wioska odległa od Głogowa o około 12 km, przy szosie Jerzmanowa Grebocice. Malowniczo położona, w oto otoczeniu lasów, z dala od miejskiego zgiełku. Stanowi dobre

miejsce na odpoczynek, czy niedzielny spacer. Ma również swoją legendę. Opowiada ona o diable, który w czasie swoich wędrówek po ziemskim padole przystanął na chwilę, aby odpocząć, na polnym pagórku. U jego podnóża rozciągały się chłopskie gospodarstwa. Kierując swój wzrok ponad strzechami ludzkich domostw, „z przerażeniem” stwierdził, że w widocznych w oddali pobliskich wioskach (Kwielicach, Grębocicach i Szymocinie), aż trzy kościoły „stoją” w jednej linii. Nie mogąc dłużej zdzierżyć tego faktu, sięgnął po olbrzymi głaz z zamiarem rzucenia go w stronę kościołów, które niczym kostki domina miały upaść. Niecne zamiary diabła w porę zauważył Pan Bóg, który na ratunek świętych budowli zamienił ów głaz w wielką bryłę błota. Ośmieszony diabeł szybko opuścił to miejsce i po dziś dzień tam się nie pokazuje. Z zamienionego w błoto głazu, powstało natomiast piękne oczko wodne, z którego bije czyściutkie źródło.

Niestety bardzo mało wiadomo o prawdziwej historii tej miejscowości, co można tłumaczyć zbieżnością nazwy z Kurowem Wielkim (w gminie Gaworzycy), któremu poświęcono sporo miejsca w dawnych dokumentach i przekazach. Obecnie w Kurowie Małym mieszka około 80-ciu osób, a jeszcze w 1943 roku (według niemieckiej książki adresowej powiatu głogowskiego) wioska liczyła 235 mieszkańców, zajmując obszar 432 hektarów. Na uwagę zasługuje fakt, że niegdyś mieścił się tam, górujący na okolicę pałac, którego ostatnim właścicielem był Herman Seifhart. Po II wojnie światowej

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

pałac został splądrowany i spalony przez żołnierzy armii radzieckiej. Zachowała się jedynie, wchodząca w skład założenia pałacowego altana – położona na wzgórzu w promieniu 300 metrów od ruin pałacu. Swoją neoklasyczną formą przypomina nieco pawilon Goethe'go z głogowskiego Parku Leśnego. Jest od niego jednak mniejsza i zbudowana na studni, z której jeszcze do niedawna czerpano wodę. Altana ma kształt rotundy nakrytej kopułą, wspartą dwiema kolumnami. Do jej budowy użyto zbrojonego betonu a kopułę pokryto miedzianą blachą. W części zachowała się posadzka wykonana z lastrika i czerwonej terakoty o sześciokątnym kształcie. Bliskość cieką wodnego wykorzystali jej budowniczowie – tworząc u podstawy – niewielki basen, w którym pływały niegdyś japońskie karpie. Usytuowanie tego obiektu z całą pewnością nie było przypadkowe, ponieważ przy dobrej pogodzie stanowi ona doskonały punkt widokowy. Można z tego miejsca podziwiać bowiem panoramę: Kwielic, Grębolic i Szymocina. Co ciekawe, na plan pierwszy wysuwają się wieże kościołów o których była mowa w legendzie.

Korzystne położenie Kurowa Małego, a także walory krajo-brazowe jego okolic, zyskują u ludzi coraz większe uznanie. Dowodem tego jest powstawanie nowych domostw, a także rozpoczęte budowy. Wydaje się więc, że z korzyścią dla Urzędu Gminy w Jerzmanowej wyszłyby inwestycje, zmierzające do utworzenia – na tym terenie – bazy rekreacyjnej. (Wojciech Borecki)

Literatura: Adressbuch der Stadt und des Kreises, Glogau 1943; Fritz Gustaw, Denkwürdigkeiten, Erzählungen und Sagen von Gross Glogau und den umliegenden Ortschaften, Gross Glogau 1861; Das war Glogau, Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Praca zbiorowa, Hannover 1991.

Ośrodek Duszpasterstwa Chorych – im. Jana Pawła II – Uzdrawienie Chorych

W 1985 r. powstała idea utworzenia Ośrodka Duszpasterstwa Chorych w Głogowie, jednego z wielu ośrodków działających w Europie zorganizowanych przez stowarzyszenia życia konsekrowanego – „Cichych Pracowników Krzyża”. Jako lokalizację przedsięwzięcia wybrano teren wokół ruiny kolegiaty na Ostrowie Tumskim, co wiązało się jednocześnie z ideą odbudowy świątyni i jej rolę w planowanym założeniu urbanistycznym. Inwestorem przedsięwzięcia jest Kościół Rzymsko-Katolicki. Pełnomocnikiem kurii biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim do spraw budowy założenia został ksiądz Ryszard Dobrołowicz. W toku prac przygotowawczych w 1986 r. zaakceptowano program odbudowy kolegiaty i budowy obiektów towarzyszących (przyjęto wówczas budowę plebanii, klasztoru dla sióstr, hospicjum). W 1987 r. powstał plan realizacji zabudowy otoczenia kolegiaty (wyk. Jerzy Gurowski, SARP w Poznaniu) i w tym też roku został zatwierdzony przez Wydział Architektury, Urbanistyki i Nadzoru Budowlanego w Legnicy. W fazie przygotowań program Ośrodka i jego makietę rozwiązania przestrzennego przedstawiono na audiencji w Watykanie papieżowi Janowi Pawłowi II, który pobłogosławił przedsięwzięcie. Realizację zapoczątkowano w 1989 r.. Dnia 2-go maja 1994r. ksiądz biskup Adam Dyczkowski – ordynariusz Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej dokonał uroczystego wmurowania kamienia węgielnego pod budowę Ośrodka.

W przyszłości miejscem centralnym założenia będzie Plac Kolegiacki. Oś Wschód – Zachód Placu wyznaczać będzie kolegiata – dominanta architektoniczna powstającego układu urbanistycznego – i pomnik umieszczony na tle wysokiej zieleni. Natomiast oś Północ – Południe Dom Parafialny i Dom formacyjno-duszpasterski. Plac Kolegiacki zostanie ujęty od stron: południowej, zachodniej i północnej tak zwanym ciągiem ekspozycyjnym. W zachodniej części Placu, w poziomie terenu, zostanie wyeksponowany rzut istniejącej tu dawniej gotyckiej kaplicy Św. Anny. Po północnej stronie kolegiaty, na terenie gospodarstwa plebani planuje się ogród i podjazd gospodarczy, a tak-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

że nową zabudowę, dla której pozostawiono rezerwę terenową. Na północ i wschód od plebani zlokalizowano zespoły parkingowe. W części południowo-wschodniej założenia projektuje się zespół budynków techniczno-gospodarczych, na obszarze północno-zachodnim rozległy park z zespołem boisk i pawilonem ogrodowym. Na obrzeżach parku, od strony południowej plan realizacyjny zakłada stworzenie buforu zwartej zieleni dla izolacji akustycznej od mostu na Odrze.

Dom formacyjno-duszpasterski podzielono na część usługową (między innymi refektarz, administracja, gabinety rehabilitacyjne i lekarskie, kuchnia) i mieszkalną przeznaczoną na pokoje dla gości.

Rozwiązanie architektoniczne projektowanej zabudowy zostało opracowane w powiązaniu z programem funkcjonalnym Ośrodka i architektura kolegiaty, a także przy uwzględnieniu znaczenia widokowego poszczególnych elewacji w układzie przestrzennym.

Program funkcjonalny Ośrodka nie jest ostatecznie określony. Obecnie przyjmuje się zamianę pierwotnie planowanej głównej funkcji tj. Hospicjum na funkcję formacyjno-duszpasterską. Zgodnie z tym, planuje się lokalizację w Ośrodku form działalności apostołskiej „Cichych Pracowników Krzyża” opartych na „pełnej waloryzacji człowieka cierpiącego poprzez ewangelizację i katechezę, w której są czynnie obecni i bezpośrednio zaangażowani sami chorzy”. Poprzez wspólne uczestnictwo w pracy apostołskiej człowieka chorego i zdrowego, stworzy się w Ośrodku możliwość powrotu człowieka cierpiącego do zdrowia fizycznego i duchowego. Człowiek chory w działalności „Cichych Pracowników Krzyża” jest podmiotem opieki, stąd też skupienie uwagi na jego osobie jako odrębnej istocie: poprzez drogę poznania wartości cierpienia w świetle wiary staje się on podmiotem działania na rzecz innych.

W Ośrodku zostaną utworzone między innymi poradnie specjalistyczne, gabinety rehabilitacyjne, prowadzone będą także rekonstrukcje, spotkania adresowane do chorych, ich opiekunów oraz rodziny.

Na obecnym etapie realizacji przedsięwzięcia swą funkcję pełni powstały w pierwszej połowie lat 90-tych Dom Parafialny. Trwają natomiast prace wykończeniowe we wnętrzu domu formacyjno-duszpasterskiego, w toku są również prace zabezpieczające w ko-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

legiacie. Budowa Ośrodka finansowana jest między innymi przez parafię NMP i Gminę Miejską Głogów.

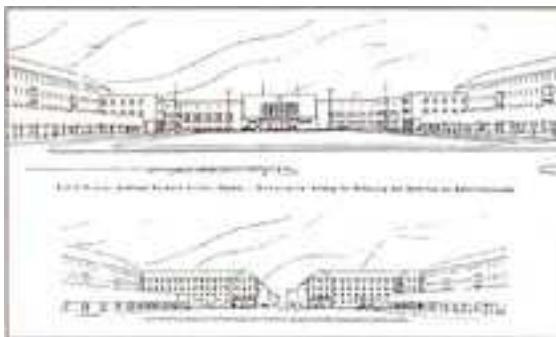
Prace budowlane prowadzi firmy głogowskie. (Henryka Rudowicz)

Literatura: Dokumentacja w zbiorach archiwum Oddziału Zamiejscowego w Legnicy WOSZ we Wrocławiu; L. Link, Ośrodek Duszpasterstwa Chorych im. Jana Pawła II w Głogowie, Życie Parafii NMP Królowej Polski, Głogów 1994, nr 5, s. 5, Centrum Ochootników Cierpienia [b.d.](broszura).

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Plac dworcowy – przed 1945 r.

Przeniesienie budynków dworcowych z peronów pomiędzy ulicę Ladestrasse (obecnie Towarowa) i Hohenzollernstrasse (obecnie Aleja Wolności) spowodowało

wało jednocześnie nasilenie ruchu z miasta, poprzez ulicę Hohenzollernstrasse obok pasów zieleni przy placu dworcowym, do wejścia do hali dworca. Wokół placu przed dworcem powstał ruch okrężny, w związku z czym przy wlocie z ulicy Saarlandstrasse (obecnie ul. Wojska Polskiego) przy obecnym rozwiązaniu powstało miejsce zagrożenia komunikacyjnego. Jeśli zieleńce pozostałyby w dotychczasowej formie i wielkości mogłyby dojść do zakłóceń ruchu w tym kierunku. Pomocne okazało się wydłużenie wysepki między jezdniami przy wyjeździe z Saarlandstrasse na Hohenzollernstrasse oraz wykonanie chodników. Aby powstała tam odpowiednia dla tej wielkości miasta zabudowa, we wrześniu 1935 roku zarząd miasta rozpiął konkurs wśród śląskich architektów, na zabudowę ścian bocznych placu przed dworcem oraz za budynkami przy placu; do końca trwania konkursu otrzymano 37 projektów. 20 lutego 1935 r. pod kierownictwem burmistrza dr Hoffmanna z Głogowa, komisja w składzie: prof. Hartleb z Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu, Miejski Radca Budowlany Kühn z Wrocławia, Rządowy Radca Budowlany Hertzog z Legnicy, Główny Radca Kolei Beringer z Frankfurtu nad Odrą, Miejski Radca Budowlany Griesinger z Głogowa, Radca Miejski Schmolke z Głogowa, Architekt Häusler z Wrocławia i Mistrz Budowlany Greulich z Głogowa, odznaczyła I nagrodą w wysokości 1.000 RM architekta Ericha Harendza z Berlina oraz przyznała dwie równorzędne

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

drugie nagrody po 625 RM architektowi Rudolfowi Hillerowi z Opola i architektowi Wolfgangowi Kirste z Głogowa. Cztery kolejne prace: projekty prof. Bleckena z Wrocławia, architekta Alphonsa Weigera z Wałbrzycha, Ericha i Erwina z Grau z Wrocławia oraz Waltera E. Hübnera z Opola nagrodzono kwotami po 250 RM. Dla zwycięskiego opracowania komisja wydała następujący werdykt: *„Plan pokazuje prawidłowe rozmieszczenie miejskiej zabudowy, która dobrze oddaje charakter placu przed dworcem tego rozwijającego się śląskiego miasta średniej wielkości. Poprawne rozmieszczenie i niezły widok ogólny. Kompozycja swoją 4-kondygnacyjną tektoniką podaje dobre rozwiązanie gospodarcze i może służyć za podstawę do realizacji. Ulica Saarlandstrasse przy wschodniej stronie placu będzie miała lepszy wlot z punktu widzenia ruchu drogowego. Należy ograniczyć rozmieszczenie na placu wykuszy”*. Praca Rudolfa Hillera posiada następujące uzasadnienie werdyktu: *„Projekt nr 8 w swojej bazie odpowiada nagrodzonej pierwszym miejscem pracy i, poza wlotem ulicy Saarlandstrasse, musi zostać uznane za rozwiązanie bezbłędne. Wystrój strony południowej jest, jest tak jak w projekcie odznaczoną pierwszą nagrodą, najlepiej rozwiązany”*. Praca Wolfganga Kirste otrzymała poniższy wyrok komisji: *„Projekt nr 9, poszukujący rozwiązania przejściowego od obecnych 4-piętrowych kamienic ul. Hohanzollernstrasse, do niskiej zabudowy przez wkomponowanie 3-kondygnacyjnych budynków, będzie przez mieszkańców dobrze przyjęty. Ulica Hohenzollernstrasse jest przed dworcem poszerzona, co w całości wydaje się dobrym rozwiązaniem. Również wlot ul. Saarlandstrasse rozwiązano tak, jak w przypadku I i II nagrody”*. Zachowały się także objaśnienia architektów: *„Położenie budynków na planie jest wyraźne. Wszystkie korpusy budynków rozmieszczono tak, że w każdej chwili możliwa jest ich sukcesywna realizacja. Zabudowa placu zamyka się wraz z widocznym dworcem w czytelną formę. Wschodnia i zachodnia ściana placu zawiera w swoich budynkach arkady z położonymi tam sklepami i wystawami. Na piętrach znajdują się mieszkania 3, 4 i 5-pokojowe. Nie przewiduje się budowy nowego hotelu, gdyż nie ma na to zapotrzebowania; poza tym tego typu obiekty, w świetle nowych miejskich zasad inwestycyjnych, posiadają swoje odpowiednie lokalizacje. Obecne hotele stoją częściowo puste i walczą o przetrwanie”*. Każda z opisanych dokumentacji zawiera między innymi widoki per-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

spektywiczne od strony ul. Saarlandstrasse, poprzez plac, w kierunku dworca, rysunki perspektywiczne spod wyjścia dworca, z widokiem wlotu ul. Saarlandstrasse oraz zakończenia placu, plany pokazujące zagospodarowanie terenu z fragmentami istniejącej zabudowy, a także rozplanowanie hotelu i mieszkań. (Sławomir Krawczyk)

Literatura: Ostdeutsche Bau-Zeitung, 1936, nr 14.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Pomniki głogowskie – przedwojenne (1)

Pomnik Schillera (Schillerdenkmal) odsłonięto 9 maja 1905 roku na Promenadzie (dzisiejszy park przy ulicy Daszyńskiego) w związku ze świętem 100-lecia śmierci poety. Popiersie Schillera wykuł w marmurze (pochodzącym z Tyrolu) rzeźbiarz Dannecker. Odsłonięcie pomnika zbiegło się w czasie i innymi działaniami głogowskich radnych, mających na celu upiększenie miasta.

Warto dodać że w 1858 roku ówczesny magistrat (Urząd Miasta) w związku z obchodami 100-letniej rocznicy urodzin poety postanowił postawić w ratuszu jego popiersie. Ulokowano je w sali zwanej salą Apolla, która mieściła się nad salą posiedzeń radnych miasta. Od tamtej pory sala Apolla została przemianowana na „salę Schillera”. Owo popiersie „księcia poetów” (tak zwykło się wówczas nazywać Schillera) zostało wykonane i ufundowane przez Towarzystwo Rzemieślnicze.

Znamienne, że w rok później, a więc w 1860 roku założono fundację imieniem Schillera, z której corocznie, w dniu rocznicy urodzin poety wręczano niektórym uczniom głogowskich szkół utwory Schillera jako nagrody i swoiste wyróżnienia. Zarówno pomnik stojący na Promenadzie, jak i popiersie z głogowskiego ratusza uległy zniszczeniu w wyniku działań wojennych w 1945 roku.

Pomnik – fontanna Reutera

W pierwszych miesiącach 1837 roku w głogowskiej twierdzy był uwięziony Fritz Reuter (1810-1874) – poeta i powieściopisarz, jeden z czołowych przedstawicieli niemieckiego realizmu krytycznego. Dla naszego miasta wślawił się opisaniem – w jednej ze swych powie-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ści – wizerunku XIX-to wiecznego Głogowa oraz życia jego mieszkańców.

Dla upamiętnienia pobytu Reutera, władze miasta ufundowały pomnik w formie fontanny, który nazwano jego imieniem. Odświeżenie pomnika odbyło się w dniu 7-go listopada 1911 roku, a miało miejsce przy ówczesnym placu Wilhelma (dzisiaj – przy zbiegu ulic Powstańców i Piekarskiej). Centralnym punktem tego obiektu była umieszczona na cokole rzeźba, przedstawiająca postacie opisywane w najbardziej znanej powieści Reutera pt. „Ut meine stromtid”, a mianowicie wujka Braessiga trzymającego za rękę dzieci: Linning i Minning.

Niestety, również i ten pomnik uległ zniszczeniu, częściowo w czasie oblężenia Głogowa w 1945, a całkowicie w 1958 roku. (Wojciech Borecki)

Literatura: J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und Glogauer Landes. Glogau 1913; J. Chutkowski, Wędrowki po dawnym Głogowie, Głogów 1997; Das War Glogau, Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Praca zbiorowa, Hannover 1991.

Pomniki głogowskie – przedwojenne (2)

Pomnik Germanii i Pomnik Wilhelma I

Pomnik Germanii, zwany również pomnikiem wojowników został zaprojektowany i wykonany przez urodzonego w naszym mieście rzeźbiarza – Emila Steinera. Odślonięto go w 10-tą rocznicę bitwy pod Sedanem, tj. w 1881 roku, na placu Wilhelma (dzisiejszy zbieg ulic Powstańców i Piekarskiej). Wykonanie skromnym nakładem finansowym, ze słabych jakościowo materiałów, było przyczyną niszczenia pomnika co w efekcie doprowadziło do jego rozebrania. Na jego miejscu wzniesiono nowy, poświęcony cesarzowi Wilhelmowi I, który odślonięto w dniu 19 października 1900 roku w obecności księcia Fryderyka Henryka Pruskiego. Centralnym punktem pomnika była postać cesarza siedzącego dumnie na koniu, wsparta na prostokątnym cokole.

Pomnik Wojowników (Kriegerdenkmal)

Rozebranie pomnika Germanii przyczyniło się do powstania nowego, wykonanego z lepszych jakościowo materiałów, a poświęconego również tematyce wojennej. Odślonięcie Pomnika Wojowników, bo o nim mowa, odbyło się 15-go sierpnia 1909 roku przy ówczesnym zbiegu ulic: Rauchwitzerstrasse i Brostauerstrasse (dzisiejszy plac przed Hotelem Kasztelańskim.

Całość składała się z szerokiego cokołu ozdobionego z trzech stron wypukłą płaskorzeźbą. Na cokole wspierała się smukła kolum-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

na, uwieńczona zwycięską postacią młodzieńca, który w wysoko uniesionej prawej ręce trzymał cesarską koronę, a w lewej miecz otoczony laurem. Autor pomnika chciał w ten sposób wyrazić wyruszenie do walki, walkę i zwycięstwo w ujęciu antyczno-klasycznym. Do budowy cokołu i kolumny użyto tzw. wapienia muszlowego, natomiast figurę młodzieńca odlano z brązu.

Pomnik Fryderyka II

Naprzeciwko dzisiejszego budynku Głogowskiego Technikum Mechanicznego stał niegdyś pomnik wzniesiony ku czci króla Prus Fryderyka II, zwanego przez Niemców „wielkim”. Jego odsłonięcie odbyło się w dniu 19-go kwietnia 1914 roku i towarzyszyły mu liczne uroczystości, związane z obchodami 100-letniej rocznicy opuszczenia przez wojska francuskie głogowskiej twierdzy. Do obchodów tego wydarzenia ułożony został specjalny program, który przewidywał między innymi: śpiewy chóralne na galerii ratuszowej wieży, odprawienie mszy polowej na terenie starego fortu „Gwiazda”, odsłonięcie pomnika Fryderyka II, koncerty na Promenadzie i przed teatrem miejskim. Powyższe wydarzenia miały na celu rozbudzenie wśród niemieckiej ludności uczuć patriotycznych, gdyż odbyły się na kilka miesięcy przed wybuchem I wojny światowej.

Pomnik pruskiego króla wykonano z brązu. Przedstawiał sylwetkę władcy w mundurze, z nakryciem głowy, przy nodze którego stał pies. (Wojciech Borecki)

Literatura: J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; Das War Glogau, Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Praca zbiorowa, Hannover 1991.

Pomniki głogowskie – przedwojenne (3)

Pomnik Eberta

Pomnik ten znajduje się na obrzeżach Parku Leśnego, położonego przy ul. Bolesława Krzywoustego. Został wzniesiony w 1926 roku dla upamiętnienia pierwszego demokratycznego prezydenta państwa niemieckiego w latach 1919-1925 – Friedricha Eberta.

Prezydentem Rzeczy został po zakończeniu I wojny światowej i przekształceniu Cesarstwa Niemieckiego w republikę. Wywodził się z partii SPD. W okresie od 1933 do 1945 roku pomnik zmienił swoje przeznaczenie, otrzymał

nowy napis – inskrypcję narzuconą przez narodowosocjalistyczną dyktaturę. Po II wojnie światowej pozostawał bez znaczenia, nie upamiętniając żadnej postaci czy wydarzenia, stopniowo niszcząc. Dopiero w połowie lat 90-tych głogowskie władze miasta, w porozumieniu z organizacją „Glogauer Heimatbund” podjęły starania o przywrócenie dawnej świetności parku, który ma stać się miejscem odpoczynku i zadumy. Przewidziano w nim miejsce dla tzw. małej architektury, którą tworzyć będą: odnowiony Pawilon Goethego oraz opisywany pomnik Eberta. Ma on być poświęcony ofiarom II wojny światowej, a jego odsłonięcie zaplanowano na dzień 27 maja 2000 roku, podczas obchodów dni Głogowa. Zaproponowany projekt pozostawia wszystkie dotychczasowe elementy pomnika z cokołami bocznymi i kamiennymi ławkami. Umieszczone zostaną jedynie dwie prostokątne, odla-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ne z brązu tablice z tekstem w dwu językach (polskim i niemieckim). Pierwsza, umieszczona centralnie w górnej płycie pomnika, będzie nosiła napis następującej treści: „Niemieckim i polskim ofiarom wojny i wypędzenia 1939-1945”. Druga, po lewej, bądź prawej stronie pomnika, zawierać będzie informację o jego historii i przeznaczeniu. Ponadto teren wokół pomnika ma być zagospodarowany w formie odpowiednio dobranej nawierzchni i zieleni, nawiązującej do założenia z lat 20-tych. Całkowity koszt renowacji tego obiektu wyniesie około 28 tysięcy marek niemieckich.

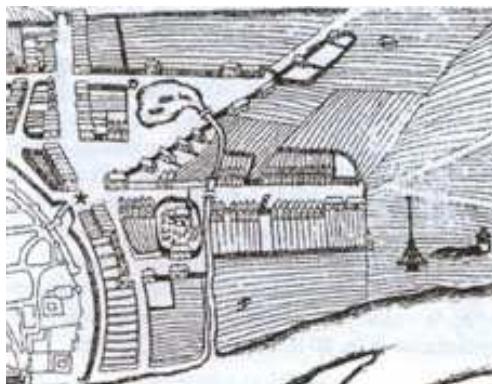
Pomnik 58-go (Pułku)

Powstał w roku 1909, w związku z 50-leciem istnienia w Głogowie 58 Pułku Piechoty (Infanterie Regiment 58). Pułk ten, po roku 1860 przebywał przez krótki okres czasu w Poznaniu, a następnie powrócił do Głogowa. Bataliony I i II tego pułku stacjonowały w kazamatach przy Bramie Pruskiej, a od 1897 roku w nowych koszarach w Żarkowie. Pomnik w postaci kamienia pamiątkowego ufundowało stowarzyszenie byłych żołnierzy tej formacji. Oddali tym samym cześć swoim kolegom, poległym w czasie wojny prusko-austriackiej (1866 r.) i prusko-francuskiej (1870-1871). Opisywany kamień postawiono na dawnej strażnicy przed Bramą Wrocławską (przy dzisiejszym zbiegu ulic: Wały Chrobrego i Piastowskiej). Wspomnienie o zwycięstwach w bitwach pod Weissenburgiem, Woerth i Sedanem zostało także uczczone przez założenie, na dawnym placu ćwiczeń pionierów, trzech ulic: Weissenburgstrasse (obecnie Łużycka), Woerthstrasse (obecnie Spółdzielcza), Sedanstrasse (obecnie Sybiraków). (Wojciech Borecki)

Literatura: J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; Das War Glogau, Stadt und Land an der Oder 1913-1945, Praca zbiorowa, Hannover 1991; Neuer Glogauer Anzeiger, Hannover, nr 1 – 01/2000.

Przedmieście Brzostowskie

Nazwa przedmieścia pochodzi od znajdującej się nieopodal wsi Brzostów (obecnie dzielnica miasta). Powstało w drugiej połowie XIV wieku po zachodniej stronie miasta. Jego zabudowa kształtowała się wzdłuż dwóch dróg wychodzących

z bramy Brzostowskiej. Początkowo wzdłuż drogi na Szprotawę, a następnie wzdłuż drogi na Bytom Odrzański. Ta ostatnia odpowiada dzisiejszej Al. Wolności. To przy niej znajdował się szpital i kościół p.w. Bożego Ciała, cmentarz oraz szpital dla trędowatych (powstały przed 1391 rokiem) i karczmy z najsłynniejszą „Pod niebieską butelką”. Droga na Szprotawę prowadziła przez duży plac targowy na bydło i obok stawu zwanego „Końskim”, posiadającym połączenie poprzez rów z Odrą. Te drogi, jak i inne na przedmieściu nie posiadały nazwy a przynajmniej nie zachowały się one do dzisiaj. Należy przypuszczać, że przynajmniej te wylotowe posiadały utwardzoną nawierzchnię. Na przedmieściu Brzostowskim dominowała drewniana zabudowa (podobnie było na pozostałych przedmieściach), nie tylko ze względu na cenę i dostępność tego surowca ale także ze względu na ich szybką rozbiórkę w razie potrzeby np. w czasie wojny. Jednak fakt, że były one drewniane sprawiał duże zagrożenie i wielokrotnie podczas pożarów padały one łupem płomieni. W pobliżu Odry znajdował się klasztor bernardynów, którzy od 1524 roku zagospodarowali i prowadzili szpital i kościół p.w. Bożego Ciała (spalony w czasie wojny, nie był użytkowany od 1488 roku). W pobliżu klasztoru było: osiedle żydowskie, strzelnica (na której stał słup z kurem) i ogród zamkowy. Dalej, na wzgórzu, miejsce straceń – szubienica miejska,

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

element bardzo ważny w ówczesnym funkcjonowaniu miasta. W jego okolicach położone były obszerne winnice. Na wysokości kościoła św. Piotra była furta dominikańska, dodatkowe przejście przez mury miejskie łączące miasto z przedmieściem.

Przedmieście przestało istnieć w podobny sposób jak pozostałe. W czasie jego likwidacji, w okresie wojny trzydziestoletniej, zniszczono między innymi 80 budynków mieszkalnych. (Rafael Rokaszewicz)

Literatura: J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913; R. Kutzner, *Głogów*, w: *Studia nad początkiem i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą*, T. II, Zielona Góra 1970. S. 135-212; J. Chutkowski, *Dzieje Głogowa*, Wyd. II, Tom II, Legnica 1991; J. Chutkowski, *Wędrówki po starym Głogowie*, BEZG Tom XI, Głogów 1997.

Przedmieście Szpitalne

Przedmieście znajdujące się na południe od miasta lokacyjne-go, nazwę swą wzięło od znajdujących się tam szpitali. Połączenie z miastem „właściwym” zapewniały brama Szpitalna (jedyna zachowana spośród czterech niegdyś istniejących w mieście) i furta św. Jana.

Przedmieście wzmiankowane było już w 1384 roku. Spośród wszystkich przedmieść charakteryzowało się tym, że było słabo zagospodarowane i rozwijało się głównie za sprawą powstałego tam w 1291 roku klasztoru krzyżowców, którzy posiadali swój kościół i szpital. Na przedmieściu od XV w. znajdował się także szpital Duchaków, przeniesiony tam z innej części miasta.

Z budowli sakralnych znajdujących się w tej dzielnicy miasta wymienić należy kaplicę św. Jana, posadowioną w obrębie cmentarza (wymieniona w 1410 r.) oraz przylegającą do niego kaplicę św. Fabiana i Sebastiana. W okolicy cmentarza znajdował się jeszcze jeden szpital – dla biednych sierot, przytułek dla starych bakalarzy (od 1507 r.) oraz młyny nad rzeczką Młynówką (obecnie strumień Sepolno). Przedmieście od zachodu ograniczała droga biegnąca w kierunku Polkowic, a od wschodu droga na Legnicę. To właśnie u wylotu tej drogi w 1488 roku z fundacji radnego Mikołaja Fischa postawiono kapliczkę św. Mikołaja, na pamiątkę „cudownego” ocalenia jednego z ośmiu radnych skazanych na śmierć głodową w wieży zamkowej przez księcia Jana II. Całe przedmieście, podobnie jak pozostałe, ogrodzone było płotami lub palisadą z kilkomafurtami. Ogrodzenia te służyły do ewentualnej obrony, głównie przed złodziejami i rozbójnikami, a także wytyczały granice miasta.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Przedmieście podobnie jak inne przestało istnieć w 1631 roku. Wyburzono wówczas 110 domów mieszkalnych, szpitale i kościoły. Materiał z ich rozbiórki użyto do wznoszonych fortyfikacji. Ze wszystkich przedmieść zniknęło około 500 domów, 3 kościoły, kaplice cmentarne, cmentarze i wiele innych budowli. Na tych terenach powstały z czasem budowle i urządzenia fortyfikacyjne, a później promenada miejska (obecnie Park Leśny). (Rafael Rokaszewicz)

Literatura: J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; R. Kutzner, Głogów, w: Studia nad początkiem i rozplanowaniem miast nad środkową Odra i dolną Wartą, t. II, Zielona Góra 1970, s. 135-212; J. Chutkowski, Dzieje Głogowa, Wyd. II, Tom II. Legnica 1991; J. Chutkowski, Wędrówki po starym Głogowie, BEZG Tom XI, Głogów 1997.

Ratusz – wieża (1)

Budowa wieży w rynku poprzedzała z reguły w nowo lokowanych w średniowieczu miastach powstanie ratusza, jako siedziby samorządnej rady miejskiej. Wieża pełniła przed wszystkim rolę strażnicy, punktu obserwacyjnego i sygnalizacyjnego. Widoczna z daleka, przyzywać miała też wędrowców i kupców, wskazując im miejsce, dokąd powinni skierować swe kroki. W przyziemiu wieży znajdowało się więzienie. Integralną częścią ratusza wieża stawała się po uzyskaniu przez radę miejską dużego stopnia

autonomii w zarządzaniu miastem. Posiadała odtąd rangę symbolu potęgi miasta. Stąd aspiracje do budowania możliwie monumentalnych, efektownych architektonicznie i wysokich wież ratuszowych.

Głogowską wieżę zbudowano na przełomie XIII i XIV wieku, na co wskazuje wendyjski wątek cegieł. Była zatem jedną z pierwszych na Śląsku. Zachowały się z niej tylko relikty parteru i fundamentów, z wybrukowanym pomieszczeniem we wnętrzu, służącym zapewne za celę więzienną. Nie wiemy jak wyglądały ta oraz następna wieża, wzniesiona po pożarach w XV wieku. Po kolejnym pożarze w 1574 roku wieża otrzymała hełm o trzech prześwitach. Według przekazów kronikarskich była wówczas najwyższą z wież ratuszowych na

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Śląsku. W latach 1600-1602 prowadzono na wieży prace na sumę 9.420 talarów. W 1615 roku większa część budowli wraz z hełmem padła ofiarą wielkiego pożaru miasta. Po Wojnie Trzydziestoletniej zubożałe miasto sprawiło sobie nowy hełm o dwóch prześwitach, pokryty malowanym na czarno gontem. I ten nie przetrwał długo. Po tym jak pożar zniszczył w 1678 r. górną część wieży, cieśla Kasper Mucker z Bolesławca wykonał kolejne zwieńczenie, wysmukłe i wysokie aż na 96 łokci wrocławskich (38,4 m). Wieża mierzyć mogła od podstawy do końca masztu prawie 90 metrów, wystrzelając wyraźnie ponad wieże kościołów. Z punktu widzenia reguł sztuki budowlanej i statyki, konstrukcja hełmu była chybiona. Podczas silnego wiatru wyraźnie odchyłał się od pionu powodując panikę wśród mieszkańców sąsiednich budynków. Dopiero w roku 1720 cieśla wrocławski Hans Freudenberg rozebrał niebezpieczny hełm i założył nowy barokowy. Posiadał on tylko jeden prześwit i był krótszy od poprzedniego o 39 łokci (15,6 m). Między głównym korpusem wieży a hełmem wybudowano wówczas ośmiobok i urządzono galerię z balustradą. Wieża mierzyła odtąd 80,48 m.

Do końca XVIII wieku wieża nie zmieniała zasadniczo swojej funkcji (nie licząc likwidacji więzienia). Na górze znajdowała się izba strażnika – trębacza. Jego zadaniem oprócz odgrywania godzinnych hejnałów, było zawiadamianie o powstałych w mieście i okolicy pożarach. Odbywało się to według ustalonego regulaminu. Strażnik miał do dyspozycji dzwon i tubę oraz sygnały – za dnia chorągwie, w nocy latarnie. Jego funkcja zniesiona została dopiero w 1873 roku. Podczas niedziel i świąt, jarmarków i w dzień urodzin króla, w wieży produkował się także miejski muzyk ze swoją kapelą. (Antoni Bok)

Ratusz – wieża (2)

W roku 1783 zainstalowano na wieży nowy zegar, wykonany przez mistrza Hartiga z Nowej Soli. W 1788 r. austriackiego orła na chorągiewce zamieniono na pruskiego. Przejrzano i uzupełniono wówczas zawartość gałki (oprócz różnych dokumentów i monet sprzed stu lat, znaleziono w niej również kapsułkę z relikwiami świętych). W roku 1814 z galerii wieży uroczyście odtrąbiono koniec okupacji francuskiej. W hełmie wieży umieszczono wówczas na pamiątkę dwie kule armatnie. W 8 lat później w hełm znów uderzał piorun. Założono wtedy piorunochron. Niezbędnych napraw dokonano dopiero w czasie całkowitej przebudowy ratusza w latach 1832-1835. Odtąd, aż do II wojny światowej wysoka wieża nie wymagała większych inwestycji, poza bieżącymi remontami. Funkcja wieży była raczej czysto reprezentacyjna. W wieży przechowywano (okresowo?) jakąś część archiwum miejskiego. W czasie uroczystości i w noc sylwestrową z wysokości galerii wieży przygrywała kapela trębaczy.

18 lutego 1945 roku wieczorem po tygodniu od rozpoczęcia ostrzału Głogowa przez wojska radzieckie, zapaliła się wschodnia część ratusza. Według relacji lekarza H. Herfartha „widok był straszliwy i zarazem fantastyczny, kiedy około godziny 21 płomień buchnęły nagle ze środkowej części wieży, która zaczęła płonąć jak pochodnia. Ratusz stojący w tym miejscu od 700 lat, ciągle odnawiany, wydany był na pastwę płomieni. Podczas gdy ogień trawił całą zachodnią stronę, hełm wieży runął i roztrzaskał się u naszych stóp ...”.

Po wojnie kikut wieży wznosił się ponad polem ruin Starego Miasta. W roku 1963 został wysadzony w powietrze. W 1985 roku zapadła o odbudowie kompleksu ratuszowego. Budowa wieży rozpoczęła się w roku 1994, jako inwestycja miejska, wspomagana przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. Architekturę zaprojektował Andrzej Kamiński z Wrocławia, wykonawcą była spółka Przedsiębiorstwo Konserwacji Zabytków Głogów. 16 grudnia 1995 roku uroczyście osadzono na wieży hełm, kończąc w ten sposób prace przy części konstrukcyjnej. W dużej gałce osadzonej w maszcie umieszczony został zbiór dokumentów i pamiątek z naszej epoki. W maju 1998 roku głogowska firma „Ekspansja” zamontowała zegar, wyko-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

nany przez fabrykę zegarów wieżowych „Perrot” z Calw w Niemczech. Zegar ma cztery miedziane tarcze, po 3,60 m średnicy każda, na których umieszczone są połączone cyfry i wskazówki. Wyglądem odpowiada przedwojnemu, jest jednak urządzeniem elektronicznym, przetwarzającym sygnał wzorca czasu emitowany z Frankfurtu nad Menem. 30 maja wieżę oddano wstępnie do użytku. Po odbudowie odpowiada ona wiernie wyglądem i wymiarami swojej poprzedniczce. Podstawę stanowi kwadrat o wymiarach 9,7x9,7 m. Wysokość całkowita – do zakończenia masztu – wynosi 80,35 m (jest zatem o cm niższa od pierwowzoru z 1720 r.), wysokość hełmu – 28,50 m.

Właścicielem wieży jest Gmina Miejska Głogów, użytkownikiem Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie. Wieża jest dostępna dla zwiedzających jako punkt widokowy. Na tarasie widokowym (galerii) znajdującym się na wysokości 47,07 m (132,3 m n.p.m.) zapewniona jest obsługa przewodnika, zainstalowane są lunety. Obsługą zwiedzających zajmuje się Biuro Turystyczne „Intertrans”. (Antoni Bok)

Literatura: R. Czerner, Cz. Lasota, Ratusz i urzędnia handlowe na rynku w Głogowie, Wrocław 1994; F. Minsberg, Geschichte der Stadt und Festung Gross Glogau, Glogau 1853; J. Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; H. Lutsch, Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien, Wrocław 1891, t. III.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej jest wydawnictwem nieperiodycznym, o wyraźnie zarysowanym profilu regionalistycznym. Jest to jedyne w Polsce wydawnictwo encyklopedyczne związane z wydzielonym regionem, ukazujące się od marca 1993 r.

Ze względu na brak jednoznacznego określenia, tak geograficznego jak i historycznego, granic Ziemi Głogowskiej, Komitet Redakcyjny EZG zdecydował swoimi wydawnictwami i opracowaniami objąć przede wszystkim powiat głogowski z 1943 r. Granice te przejęła również Administracja Polska po 1945 r. Ze względu na wcielenie gminy Przemków do Rejonu Głogowskiego (przed powstaniem obecnych powiatów), obszar tej gminy został dołączony przez Komitet Redakcyjny do umownej Ziemi Głogowskiej.

Zeszyły EZG od numeru 1 do 49 zostały wydane metodą małej poligrafii (ksero) i są do nabycia w biurze Towarzystwa Ziemi Głogowskiej w Zamku Książąt Głogowskich. Zeszyt pięćdziesiąty wraz ze spisem haseł zeszytów EZG 1 - 50, jest dostępny również w księgarniach.

Inne wydawnictwa TZG

- Chutkowski Janusz, **Głogów. Informator historyczny**. 1992, s. 64,
Adam Grecki, Magdalena Świdorska, **25 lat hutnictwa miedzi w Głogowie**, 1996, s. 72,
Janusz Chutkowski, **Wędrówki po dawnym Głogowie**, 1997, s. 102,
Antoni Bok, **Andreas Gryphius. Zarys życia i twórczości**, II 1997, s. 84,
Janusz Chutkowski: **Legendy głogowskie**. 1998, s. 130,
Janusz Chutkowski, Jerzy Dymytryszyn, Rafael Rokaszewicz, **Głogów. Przewodnik turystyczny**. 1998, s. 56 + mapka,
Angelika Marsch, **Friedrich Bernhard Werner (1690 - 1776). Śląski rysownik europejskich widoków**, 1998, s. 60, (ilustracje Wenera)
Jerzy Sadowski, **Słownik ulic i placów Głogowa. Polsko – niemiecki i niemiecko – polski**, 1999, s.55, plany Głogowa 1938 r. i 1999 r.
Zbigniew Rybka, Antoni Bok, **200 lat Teatru Miejskiego w Głogowie**, 1999, s. 56